

Csicsay Alajos

Környezetvédelem felsőfokon

Írásom eme fejezetének akár azt a címet is adhattam volna: *Gyetven Melinda világai*. Viszont akkor sokan megkérdezhetnék tőlem, kicsoda Gyetven Melinda, akinek a *világai* e cikksorozatban külön figyelmet érdemelnek, olyannyira, hogy átmenetileg megszakítsam eddigi mondanivalóimnak a fonalát, miáltal kissé más irányba terelem a Katedra olvasóinak az érdeklődését. Való igaz, hogy *Gyetven Melinda* nevét 2024 decembere előtt hiába kerestük volna a szakirodalomban, mert abban nem lett volna miért őt számontartani. Ettől kezdve azonban a rendkívül ízléses, gazdag tényanyaga tekintetében pedig eleddig nélkülözött, felbecsülhetetlen értékű botanikai, környezet-, illetve természetvédelemre ösztönző könyvével beírta nevét az ismeretterjesztő irodalomba.

Elnézést kérek a könyv társszerzőjétől, *Dité Zsuzsannától*, aki nélkül Melinda egyedül nehezen tudta volna ennyire szigorú tudományos elvárással megírni és kivitelezni a 25 esztendőn át, megszakítás nélkül végzett, nem csekély türelmet, rendkívül sok időt, szellemi és fizikai energiát igénylő kutatómunkájának az eredményét, hogy Melindáról kissé hangsúlyozottabban szólok, mert – Arany János szavaival élve – a munka dandárját ő végezte el.

1. kép: A könyvbemutatón a szerzőpáros

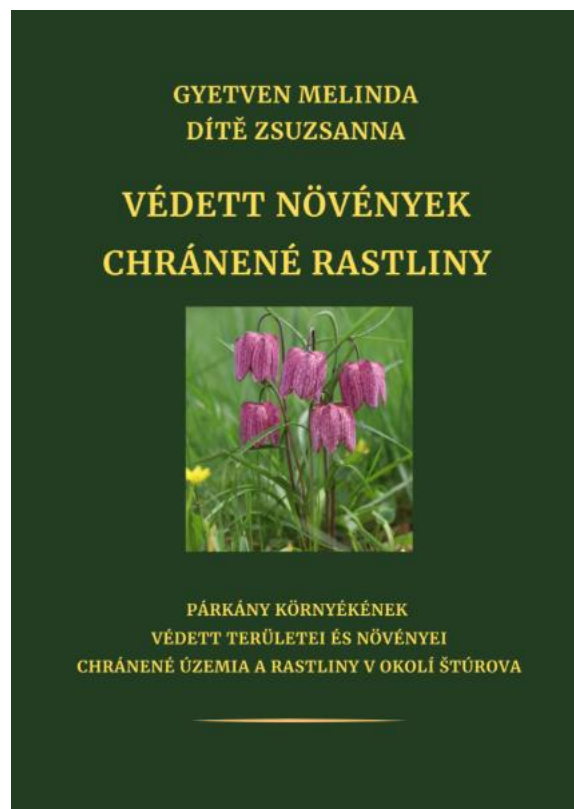
Forrás: Chlabaturism-Helemba Facebook oldala

Ugyanakkor azt is el kell mondanom, hogy mindkét hölgy a pályájukhoz szükséges alapismereteket a párkányi Ady Endre Alapiskolában szerezte meg, amelybe Melinda 1999-ben tért vissza mint kémia-biológia szakos pedagógus. A Párkány környéki növényfajok tanulmányozásához szükséges „szakmai iránymutatást” a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Botanikai Tanszékének akkori tanszékvezetőjétől, Viera Stollárová docens asszonytól kapta. Mint biológia szakos tanárnak a 2000-es években lehetősége nyílt nyaranta rövid tanfolyamokon tovább képeznie magát Dublinban, Edinburghban, Stokholmban és Helsinkiben. Mindazonáltal külön szerencsájének tartja, hogy egyik volt diákja, *Ditê Zsuzsanna* és férje, *Daniel* botanikusok – Zsuzsanna mint társszerző a megfigyelői munkában és a fotózásban, sőt Daniellel együtt, könyvük lektorálásával – a segítségére voltak. Könyvüknek a **VÉDETT NÖVÉNYEK – CHRÁNENÉ RASTLINY** címet adták, alcímének viszont a *Párkány környékének védett területei és növényei – Chránené územia a rastlini v okolí Štúrova* mondatokat választották. Ezzel azt is jelzem – ami megint csak raritás, és szerintem külön elismerést érdemel –, hogy kétnyelvű kiadványt produkáltak, még hozzá olyan bravúrosan, hogy a könyv szövege nem tükörfordítás, és a két nyelvnek a párhuzamos használata, illetve a szöveg tördelése teszi őket egyenrangúvá. És ugyanakkor élvezetes olvasmánnyá is. A megannyi fénykép pedig olyan érzést vált ki az emberben, mintha művészi fotóalbum került volna a kezébe. A felvételek zöme szintén Melinda kiforrott, finom esztétikai ízléséről tesznek tanúságot, amiért ugyancsak meg kellett küzdenie. Az eltelt 25 év alatt folyamatosan, újabb és újabb, modernizált technikai eszközökkel kellett ugyanazt a tájat, virágot, rétet, mocsarat, erdőt, közettömböket – a megfelelő időben, más-más vényviszonyok között többször is lefényképezni. Csak az tudja, aki ilyen munkát már végzett, hogy a fotózás is, főleg az effajta, hosszas előtanulmányokat igényel.

Közben elárulom, a könyv külső csínja és belbecse a grafikai előkészítőnek, aki a tördelést végezte, Szöllősi Krisztiánnak a szaktudását dicséri. Jelenleg ő is az Ady Endre Alapiskola pedagógusa, magyar nyelv és informatika szakos tanár, és úgyszintén egykori tanulója volt az iskolának.

Csak mellékesen jegyzem meg, számomra külön öröm, hogy abban a tanintézményben, amelynek kis híján 3 évtizedig voltam tantestületének a tagja, s ebből kerek 20 éven át, épp a legválságosabb időkben az iskola igazgatója, hogy a nyomunkba lépő fiatal kollégák a felelősségteljes nevelő-oktató munkájuk mellett más, szerfőlött igényes kulturális teendők vállalására is hajlandók, és képesek azt „nem középiskolás fokon” csinálni.

A szóban forgó könyv társszerzője *Ditê*, lánykori nevén *Melecski Zsuzsanna*, mint már említettem, szintén az Ady Endre Alapiskolából, majd a párkányi gimnáziumból került a tudományos pályára. Anyai nagyszülei hosszú ideig a kartársaim, anyukája és neki a lánytestvérei is pedagógusok. És egykor ugyancsak a mi tanulóink voltak. Pályaválasztásáról és kutatói munkájáról Zsuzsanna így nyilatkozik: „Diákkoromban a növénytan (...) nem annyira érdekelt, mint az állatok viselkedésével foglalkozó tudományág, az etológia, melyet Gyetven Melinda tanárnő ismertetett meg velünk a párkányi alapiskola utolsó évfolyamában. Megtisztelő, hogy egykori tanárommal együtt szerkeszthettük meg ezt a könyvet.” Botanikusként 15 éve folytat kutatómunkát a Szlovák Tudományos Akadémia Növényteni Intézetében. Több nemzetközi tanulmány társszerzője, ahol főként szikes gyepek tér- és időbeli átalakulását követi nyomon a Kárpát-medence számos szegletében” (Gyetven, 2024, 162–163). E kissé hosszas bevezető után következze a könyv.

2. kép: A könyv címlapja

„Párkány és környéke a magyar Kisalföld része, melynek északi oldala átnyúlik Szlovákiába, ahol ezt a vidéket Duna menti alföldnek nevezik. (...) A vidéket a Duna, az Ipoly és a Garam folyók menti síkságok, a legfeljebb 400 méter magas, lankás dombok teszik jellegzetessé.

Meleg és száraz éghajlatával, valamint alacsony éves csapadékmennyiségével tűnik ki. Párkány környékének az éves csapadékmennyisége 500-600 mm, ami az egész Duna menti alföldre jellemző, és Szlovákiában ez a legalacsonyabb érték. Az évi átlaghőmérséklet a vidéken 10,4 Celsius-fok, az ország legmelegebb térsége. Az itt kialakult éghajlati viszonyok kedveznek számos meleg- és szárazságtűrő, délre honos növényfajnak, amelyek elterjedési területének északi határvonalát itt találjuk” (Gyetven, 2024, 10). A város vonzásköréhez, több mint 20, kisebb-nagyobb lakott település tartozik, közülük 19-nek a határában találhatók a 3., 4., 5. fokozatba sorolt védett területek. A rajtuk élő növényfajok ugyancsak, 5 fokozatú védeltséget kaptak. Jeleik szerint: CR – *súlyosan veszélyeztetettek*, EN – *veszélyeztetettek*, VU – *sebezhető*, NT – *mérsékelten veszélyeztetettek*, LC – *nem fenyegetettek*. A Párkány környéki védett területeken előforduló minden védett növényfajt Gyetven Melinda tüzetesen felkutatta, dokumentálta, lefényképezte és többeket közülük, egész lapterjedelemben a könyvükben elének tárja. Én csak a legvédeettebbet – helyhiány miatt – csak a CR kategóriába tartozókat tudom megemlíteni. A Párkány környékén található 14 *biotóp* – általában a védetté nyilvánításuk időrendjében –, a következők:

1. 1951. február 1-től Nemzeti Természeti Rezervátum a *Csenkei Sztyepp*. 1965. augusztus 28-án, a szomszédos területén megalapították a *Csenkei Erdősztyepp Nemzeti Rezervátumot*. 2020-ban ezt a két különálló, 3. fokozatú rezervátumot egyesítve egy nagyobb, 5. fokozatú védett területté nyilvánították. Közös nevük *Csenkepusztai Védett Terület* Muzsla és Karva községek határában, védett zóna nélkül, 254,84 hektáron, nagyrészt homokos talajon terülnek

el. 2008-ban európai jelentőségűvé nyilvánították, 2018-ban pedig besorolták az *EU Natura 2000*-es hálózatába. Ehhez hasonló erdőtársulás csak Magyarországon, a Duna-Tisza közén, a Kiskunsági Nemzeti Park területén található. Rajta előforduló védett növények: homoki nőszirom (*Iris arvenaris*), homoki kikerics (*Colchicum arenarium*), báránypirosító (*Alcanna tinctoria*), csikófark (*Ephedra dystachya*) és további nyolc lágyszárú növény, és hét fafaj, valamint cserje.

2. 1953. október 10-től *Kéméndi Szikes Puszt*a a ritka *holofita* (sókedvelő) növényfaj védelmére, Kéménd kataszterében 21 hektár. 1984. január 1-től 4-es fokozatú *nemzeti természeti rezervátum*. 2001. október 25-én kibővítették a kéméndi sósrét határait a Kispatácsok nevű, irtványi réttel. 2020-ban ezt a két, Kéménd és Kőhídyarmat kataszterébe tartozó 119,5 hektáros területet *Kéméndi Szikes Puszt*a Védett Terület néven összevonták. Ezt a legmagasabb sótartalmú (a sziksó nátrium-karbonát Cs. A.) tartalmú *vakszikes* foltok jellemzik. Legfontosabb növényei: magyar sóvirág (*Limonium gmelini*) (tévesen használt néven vasvirág, Cs. A.), bárányparéj (*Camphorosma annua*) és további 6 növényfaj. Újabban főleg szürke marhacsordával legeltetik, ami nagyban hozzájárul az előzőleg tönkretett területnek a rehabilitációjához.

3. 1964. augusztus 21-én 4-es fokozatú védettséget kapott a *Somhegy Természetvédelmi Terület*, Kisújfalu község kataszterében mindössze 0,97 hektáron, mely további 2,44 hektáros 3-as fokozatú védett sávval rendelkezik. 8 védett növény található meg rajta.

4. 1965. június 28-án 4-es fokozatú védettséget nyert, 1,45 hektárt magába foglaló *Hegyfarki Természetvédelmi Terület*, Nána kataszterében, melyet 100 méterrel, 3-as fokozatú védősávval bővítettek. A hozzá tartozó *Kékítő-hegy* 147,65 hektáros déli lejtésű füves területét 2004-ben európai jelentőségűvé nyilvánították. Tőle dél-nyugatra található a *Dong-hegy* és az *Öreg-hegy*, melyeken számos ritka melegkedvelő (*xerotherm*) védett növényfaj él. Közülük súlyosan veszélyeztetett a leánykökörcsin (*Pulsatilla grandis*), a bíboros sallangvirág (*Himantoglossum caprinum*), a vetővirág (*Sternbergia colchiciflora*), alacsonyabb kategóriájú pedig további 12 védett faj.

5. 1966. május 25-én 5-ös fokozattal nyilvánították védetté a *Kovácspataki-hegység* 99 hektáros területét. (Egyébként már 1888-as évben, Kövesd védett erdejeként tartották számon.) 2003. június 30-tól pedig (*Borda-Burda-hegy*) Természetvédelmi Terület néven a Garamkövesd és Helemba községek kataszterébe tartozó, 364,14 hektáros erdőkomplexumot 100 méteres védősávval 3-as fokozatú védettség alá helyezték. Ezt a dombvonulatot jelentős andezit sziklák, sziklafalak, törmelékek (vulkáni tufa), sziklatornyok, sziklakemények gazdagítják. Együtt képeznek átmenetet Dél-Szlovákia sík- és dombvidékei között. Számos ritka növényfaj csak ezen a területen található, melyek közül szigorúan védett a topagyom (*Bombycilaena erecta*), a gerelyes géorrh (*Erodium ciconium*), a homoki vértő (*Onosma arenaria*), a kárpátaljai árvalányhaj (*Stipa transcarpatica*), a többi 7 alacsonyabb besorolását, hadd ne soroljam fel.

6. 1966. május 25-én nyilvánították 5-ös fokozattal nemzeti természeti rezervátummá a Kovácspataki-hegység északi oldalán lévő, erdőkomplexumába tartozó, 198,74 hektáros, *Lelédi-erdő Természetvédelmi Terület*et, 3-as fokozatú, 100 méteres védősávval. Az egész Kovácspataki-hegység 1324,6 hektáros összterülete, a legmagasabb 5-ös fokozatot kapta.

7. 1966. május 24-én, 4-es fokozattal nyilvánították védetté a Kőbölkkút és Kisújfalu kataszterébe tartozó, 184,05 hektáros területet, *Párizsi-mocsarak Természetvédelmi Terület*

néven. 1988-ban Kürt és Kisújfalu kataszterébe tartozó *Párizsi patak* árterületét szintén védetté tették. 2008-tól a mocsarak, nagyrészt náddal, sással borított teljes nagyságát, azaz 376,58 hektárt 100 méteres védősávval madárvédelmi területként is jegyzik. Több védett vízimadárnak a fészkelő helye, a vonulóknak pedig, mivel természetes víztározó is, pihenésre ad lehetőséget. Ma csak engedéllyel lehet rá belépni, viszont létezik a szélén tanösvény és kilátó a madarak megfigyelésére.

Párkány környékén, mintegy 30 kilométer átmérőjű körzetén belül, még további 7 kisebb kiterjedésű természetvédelmi terület található, melyek a következők:

1. 1993. május 23-án tették védetté a Muzsla és Búcs kataszterében lévő *Szentgyörgy-halmi Védett füves pusztát*, ami az egykori majorság alatt található. 7 védett növényfaj található rajta, és egy 3 km-es *lőszterasz*, amely a gyurgyalagoknak és a partifecskeknek a költőhelye. 2020-ban e területet 103,10 hektárra bővítették.

2. 1993-ban az Ipolyszalka község melletti 4,9 hektáros *Baglyas-dűlő* kapott 4-es fokozatú védettséget 100 méteres 3-as fokozatú védősávval. A rajta élő 7 védett *xerotherm* növény közül, a másutt már kipusztult, a CR kategóriába tartozó vetési konkoly (*Arostemma gigantea*) él még. És határai területén, 8,77 hektáron található 8 védett fafaj is.

3. 1993-ban 4-es fokozatú védettséget adtak a 20,4 hektáron elterülő, *Búcsi Szikes Pusztának*, 100 méteres védősávval, melyet a helyiek „Hortobágnak” is neveznek. 4 védett növény él rajta. 2004-ben európai közösségi jellegűvé emelték, s a területét 3-as fokozattal, 44,3 hektárra növelték.

4. 1990-ben, 4-es fokozattal nyilvánították védetté a 14,3 km hosszú, mindössze 0,95 hektárt elfoglaló *Muzslai-patak Természeti Emlék*, mely Kőbölkút határában ered, és Ebed alatt torkollik egy ásott kanálisba. Mellette 50 m-es védősáv húzódik. A körülötte lévő mocsarak, nedves rétek a parti növényzettel együtt természetvédelem alatt állnak és értékes *ökostabilizáló* szerepet töltenek be.

5. 1984-ben kapott 4-es fokozatú védettséget az 5-15 m magas, 0,15-0,36 hektáros, a Garam folyó partján messziről látható, *Garamkövesdi - és Bényi Lőszfalak*, 60 m-es védősávval.

6. 2000-ben kapott 4-es fokozatú védettséget a 35 hektáros *Bényi Halastó*, 100 m-es védősávval. (Gyetven, 2025, 2025–2039)

Megjegyzem, a könyv mellé egy nyolcórét összehajtogatott térképet is készítettek a szerzők, melyen a védett területeket színes tájfotókkal illusztrálták, s a hátlapján – három nyelven, kezdve a latinnal – ábécérendben felsorolják a rajtuk található összes, szám szerint 134 védett növényt. Azt is feltüntetik, hogy azok a védett területek melyikén fordulnak elő, és milyen fokú védettség vonatkozik rájuk.

A könyvben feltüntetett és képekkel is dokumentált védett területekről szóló fejezeteket több szempontból is szükségesnek tartottam kivonatolni. Egyrészt, hogy lássák a Katedra olvasói, Szlovákiának ez az aránylag kicsiny, geológiailag – emberi szemmel nézve – harmonikusan tagolt, bámulatosan szép déli kiszögelésének élővilága mennyire gazdag. Köztük megannyi ritka, kivesző félbe került védett növényfaj él még. Gyetven Melinda az utóbbi negyedszázad alatt szakszerűen felkutatta mindegyiket, élőhelyeiket pontosan behatárolta, és a védett területeket nagyságának pontos mértét, hektárokból is megadja. Másrészt, aki ilyen munkát

nem végzett, elképzelni sem tudja, mekkora kihívás volt 25 éven át más-más időjárási viszonyok között, a 14 egymástól messze eső, összességében 2 425,54 hektár védett területet, külön-külön más-más öltözékben, de minden évben többször is, ha nem is az egészet, legalább azokat a részeket bejárni, ahol a védett növények élnek. Tette mindezt családayaként, kenyérkereső munkája mellett legtöbbször egyedül, hol két fiúgyereke, olykor néhány tanulója, vagy alkalmi segítőtársa kíséretében. Az összegyűjtött anyagot később fel kellett dolgoznia, miközben a napi tanítási óráira is lelkiismeretesen fel kellett készülnie. Én is csak azáltal tudom elképzelni, hogy milyen óriási kihívások ezek, mert én a hosszú életpályám során, egyéb nem éppen könnyű feladataim mellett, mint biológia szakos tanár, az általa leírt területeknek legalább a felét egyszer bejártam. Muzsla, Ebed és Csenkepuszta határát, valamint a kovácsvataki dombokat többször is. Néha szintén a tanulóimmal. Azonban egy éven át, pontosabban 1963-ban, kezembem rovarfogó hálózól, koratavasától késő ősziig tapicskoltam Muzsla határának vizes laposait, mivel a szitakötők életéről írtam a diplomamunkámat. Gyetven Melindáról kezdetben sejtetem sem volt, hogy milyen igényes kutatómunkába kezdett, pedig 3 évig együtt tanítottunk a Párkányi Alapiskolában. Csak akkor döbbsentem meg, amikor könyvük a kezembe került. Még aznap délután felhívtam telefonon, s miközben szót váltottunk, furcsa háttérzajokot hallottam. Rá is kérdeztem, mik azok, mire azt felelte, békákat mentünk a bajtai tónál, biztosan a mellettünk elsuhanó autók hangja jut el hozzád. Emlékszem április eleje volt, éppen a varangyok ívásának, illetve vonulásuknak az ideje. Mivel a nőtények, hátukon a kisebb hímmel, csak mászva képesek mozogni, sokat elgázolnak közülük az autók. Tegye hozzá, hogy ez az állatfaj is, sok más kétélűvel, hüllővel, egyaránt védett. Ki más igyekezhetne mindenáron megóvni őket a kihalástól, mint ő, a biológiatanár.

Felhasznált irodalom

Gyetven Melinda – Dité Zsuzsanna (2024): Védett növények – Chránené rastliny, Párkány, Magánkiadás.